

DOI: 10.33270/03243502.17
УДК 159.98

Методологічні засади вивчення особистісних трансформацій в умовах воєнного стану

РОМАНЕНКО Оксана*

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Анотація. Актуальність теми обумовлена необхідністю визначення наукових основ дослідження особистісних трансформацій в сучасних умовах для подальшого розроблення заходів щодо збереження психічного здоров'я українців. Мета цієї статті полягає у визначенні методологічних засад вивчення особистісних трансформацій у воєнний період. Відповідно до мети проаналізовано стан прикладних досліджень особистісних трансформацій у період воєнного стану; виокремлено різні рівні методології наукового аналізу цієї проблеми; обґрунтовано доцільність поліпарадигмального підходу в її опрацюванні. Методологію аналізу проблеми сформувала загальна теорія трансформації особистісних змін у кризових умовах, що ґрунтується як на диференціації, так і на інтеграції наявних знань у різних галузях; методи дослідження – аналізування та узагальнення результатів наукових досліджень. Проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід вивчення психоемоційних станів особистості під впливом психотравми в умовах воєнного стану. З позицій філософського рівня методології розглянуто здатність людини до функціонування в умовах невизначеності як ресурсу її розвитку. На підставі застосування системного аналізу визначено предиктори, що обумовлюють посттравматичне зростання, їх можна розглядати як системоутворювальні чинники конструктивних змін (особистісна резильєнтність, просоціальність, емпатія, відкритість досвіду). Обґрунтовано доцільність інтеграції психодинамічного, особистісного та феноменологічного підходів, що дає змогу визначити роль різних модусів психічного у формуванні особистісних трансформацій, здатність до витіснення травматичних подій як головну ознаку здорової психіки, адаптивність особистості, яку забезпечують адекватні уявлення про свої можливості, готовність до прийняття нової ідентичності, що визначають ресурси подолання екзистенціальної кризи в період воєнного стану. Розглянуто психологічні концепції, що охоплюють систему певних засобів психотерапевтичного впливу на особистість. Визначення методологічних засад вивчення особистісних трансформацій у воєнний період дає змогу системно дослідити це явище й окреслити напрями його реалізації в емпіричному дослідженні.

Ключові слова: трансформації особистості; рівні методології наукового аналізу; психодинамічний підхід; особистісний підхід; феноменологічний підхід; екофасилітація.

Історія статті:

Отримано: 30.07.2024
Переглянуто: 22.08.2024
Прийнято: 10.09.2024

Рекомендоване посилання:

Романенко О. Методологічні засади вивчення особистісних трансформацій в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. 2024. № 2 (35). С. 17–24. doi: 10.33270/03243502.17.

*Відповідальний автор

Вступ

Двадцять перше століття ознаменоване бурхливими катаклізмами в житті людства, що наближає його до антропологічної кризи світової цивілізації. До ознак економіко-політичної кризи в українському суспільстві останніми роками доєдналося глобальне потрясіння, пов'язане з воєнним станом, що призвело до вичерпання психологічних ресурсів людини, соціального розмежування, втрати ціннісних основ буття, інформаційно-емоційного перенавантаження. Ці процеси неминуче призводять до трансформацій особистості, які можуть мати як деструктивний, так і конструктивний характер (В. Бочелюк, І. Булах, Є. Варбан, П. Горностай, В. Заїка, П. Лушин, Т. Титаренко та ін.).

Підґрунтям для формування особистісних трансформацій в умовах воєнного періоду є тривалі психічні стани, що характеризуються домінуванням гострих або хронічних негативних емоційних переживань: тривоги, страху, депресії, агресії, дратівливості, дисфорії. Ці стани обумовлені переживанням невідповідності між загрозливими чинниками ситуації та здатністю психіки до їх подолання, почуттям безпорадності та втрати контролю, змінами в когнітивній та емоційній сферах, які можуть призвести до соматичних, психічних й особистісних розладів. Травмувальний вплив таких подій на психіку людей виникає як наслідок пережитого стресу (Lozinska, 2019). Виявлено нейропсихологічні зміни у психіці людей унаслідок збройних конфліктів (Jain et al., 2022). Доведено високу ймовірність впливу гострих невротичних реакцій психотравми на особистісні розлади у віддаленому періоді (Koven, 2018; MacKenzie et al., 2021; Langer et al., 2023). Наслідки психічних і поведінкових розладів небезпечні для якості життя особистості в усіх сферах суспільного життя, оскільки можуть призвести до суїцидальної поведінки, поведінкових порушень з патологічною зміною особистості, сильних і тривалих депресій, повної соціальної ізоляції (Shelestova, 2021).

Огляд літератури

Після початку воєнної агресії в Україні з'явилася низка наукових досліджень, присвячених впливу війни на психіку людей. З'ясовано вплив першої хвилі стресу на рівень тривоги та депресії в Україні (Kurarov et al., 2023). Описано специфіку травми втрати під час переселення цивільних біженців (Konstantinov, Reznik, & Isralowitz, 2022). Визначено характер психічних розладів особистості під впливом війни в Україні (Sodolevska, 2023). Розглянуто вплив війни на психічне здоров'я молоді (Pavlenko et al., 2022; Yatsyna, 2022). Визначено специфіку психічного здоров'я комбатантів унаслідок участі у воєнних діях (Pavlova et al., 2022; Pinchuk et al., 2022). Доведено, що внаслідок виснаження внутрішніх

резервів психіки та зниження адаптаційних можливостей особистості відбувається формування психічних розладів, що є одним із можливих сценаріїв спроби переналаштування ментальної сфери до нових умов дійсності, а саме до життя в умовах воєнного стану (Halych M., & Halych Ya., 2023). Досліджено депресивно-тривожний тип соціальної дезадаптації особистості, що виявляється в зниженні активності, песимістичних думках, поєднаних із підвищеною тривогою та занепокоєнням (Berezenko, & Tsymbal, 2023). Проаналізовано вплив досвіду бойових дій та інтенсивності травмування під час воєнного конфлікту на формування агресивної поведінки комбатантів після повернення додому (Pidlisnyi, & Dembitskyi, 2022).

Отже, чисельні дослідження цієї проблеми присвячено вивченню певних аспектів психіки, передусім негативних психоемоційних станів і поведінкових виявів. Пролонгований вплив психотравми протягом воєнного періоду призводить до залучення глибинних адаптаційних систем психіки, як наслідок – до особистісних змін вищого рівня. Різномасштабність і складність досліджуваної проблеми зумовлює необхідність визначення методологічних засад її вивчення.

Матеріали та методи

Мета статті полягає у визначенні методологічних засад вивчення особистісних трансформацій у воєнний період. Відповідно до мети окреслено завдання дослідження, які обумовили відповідні етапи опрацювання проблеми: проаналізувати стан прикладних досліджень особистісних трансформацій у період воєнного стану; виокремити різні рівні методології наукового аналізу цієї проблеми; обґрунтувати доцільність поліпарадигмального підходу в її опрацюванні. Методологію аналізу проблеми становили загальна теорія трансформації особистісних змін у кризових умовах, що ґрунтується як на диференціації, так й інтеграції наявних знань у різних галузях, а також психотерапевтичні концепції впливу на особистість; методи дослідження – аналізування та узагальнення результатів наукових досліджень.

Результати й обговорення

У психологічній науці доволі поширеною є думка стосовно особистісного зростання в період переживання негативних подій життя, що узгоджується з відомим висловом Ф. Ніцше: «Те, що нас не ламає, робить нас міцнішими». Конструктивні наслідки пережитих криз розглянуто в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених (П. Лушин, Т. Титаренко, І. Фасбендер Ф. Шапіро та ін.). Учені запропонували термін «посттравматичне зростання», що визначено як позитивні зміни певних рис особистості після несприятливих життєвих подій.

М. Буданова, розглядаючи термін «трансформація» у психології, зауважує, що трансформації можуть обумовлювати як прогресивні, так і регресивні новоутворення в різних сферах індивіда, яким не завжди притаманний закономірний, незворотний процес та перехід психологічної системи на новий рівень функціонування (Budanova, 2023). За визначенням П. Лушина, якісні трансформації особистості в кризовий період вирізняються такими ознаками: дисоціація основ ідентичності, які склалися раніше; невизначеність умов для подальшого розвитку особистості; обмеження можливостей. Саме невизначеність є точкою відліку для подальшого процесу особистісних трансформацій. Цей процес має властивості нелінійного, непередбачуваного, незворотного руху (Lushyn, 2003).

У зв'язку з цим постає питання, які саме компоненти особистості зазнають найсуттєвіших змін у цьому процесі та що є системоутворювальним чинником, який визначає характер цих змін. Розглянемо окремі методологічні засади, які дають змогу всебічно дослідити це явище.

Застосування філософського та загальнонаукового рівнів методологічного аналізу сприяють реалізації конструктивної функції в дослідженні особистісних трансформацій, що полягає у встановленні іманентного зв'язку між предметом дослідження та системою понять, які охоплюють усе поле досліджуваних явищ. У сучасній науці склався та розвивається такий інтегративний підхід до вивчення складних психологічних явищ, як методологічний плюралізм. Він ґрунтується на принципі розширення методологічних основ дослідження та ототожнюється з поняттям поліпарадигмальності психології. Ідею поліпарадигмальності закладено в сутності особистісно орієнтованих систем наукових підходів, внутрішній логіці розвитку цих систем, оскільки будь-яке вивчення особистості, акцентуючись переважно на певній площині особистісного функціонування (когнітивній, емоційній, поведінковій), не може не враховувати інші.

Науковий аналіз досліджуваної проблеми традиційно ґрунтується на філософському рівні методології, що дає змогу уточнити наявне наукове знання щодо умов і меж його застосування в дослідженні, а також створює світоглядну інтерпретацію результатів науки з позицій певної картини світу. Феномен людських переживань у воєнний період обумовлений невизначеністю, неможливістю прогнозування впливів середовища. Кожен українець пережив той стан, коли складно передбачити наслідки чергового обстрілу. У життя кожної людини ввійшла невизначеність, яка супроводжується неочікуваними, випадковими впливами. Унаслідок цього формується напружена готовність до будь-яких травматичних подій, що належить до сфери особистісних смисложиттєвих установок.

Невизначеність в умовах війни пристосувала нас до існування в умовах випадковості. З філософських позицій скрізь, де плине час, є місце випадковості. Мета випадковості у філософському аспекті – змусити нас і всю іншу матерію розвиватися. Лише розвиваючись в еволюційному процесі, ми можемо досягти виживання. Мета людської еволюції – визнання того, що ми повинні розвиватися, щоб існувати далі. Отже, випадковість є не менш важливою умовою людського буття та розвитку, ніж закономірні впливи середовища.

Категорії випадкового та закономірного знаходяться в діалектичному зв'язку – вони обумовлюють одна одну. Через цю форму взаємообумовленості можливо висвітлити природу явищ, коли одне з них породжує інше, і прогнозувати цю появу. У закономірностях причиново-наслідкових відношень, де причина звернена до минулого, а наслідок – до майбутнього, відображено часові відношення явищ об'єктивного світу. Можливості пізнання майбутнього становлять активну сутність людської свідомості, яка виявляється в її перетворювальній силі під час моделювання образів майбутнього.

З цих позицій проблема особистісних трансформацій в умовах кризи набуває нового розуміння. Якщо матеріальний світ стає дедалі непередбачуванішим, то умова буття людини у світі невизначеності безпосередньо пов'язана з образами інших людей, взаємодії з ними як основи становлення особистості та її орієнтування у світі. На плакаті в кабінеті Альберта Ейнштейна було зазначено: «Не на все, що можна порадити, можна поклатися, і не все, на що можна поклатися, можна полічити». Люди йдуть до людей, підтримують один одного в умовах втрат, що надає їхньому буттю нових сенсів і підвищує імовірність виживання. Здатність до альтруїзму актуалізується як вища цінність людської природи й ознака цивілізованого суспільства. Тому філософський рівень методології орієнтує на пошук характеру трансформацій особистості в час складних випробувань, передусім залежно від її толерантності до невизначеності, сформованості соціальних і смисложиттєвих установок.

Філософсько-методологічний рівень аналізу конкретизується на рівні загальнонаукових принципів і концепцій. Оскільки особистісні трансформації є системним феноменом, для вивчення цієї проблеми необхідним є висвітлення основ системного аналізу, який виконує функцію логічної організації та формалізації наукового змісту.

Системний аналіз як загальнонауковий метод має міждисциплінарну природу. Системність є універсальною якістю особливого роду систем і поширюється на різноманітні явища матеріального, ідеального та соціального характеру. Шляхи реалізації системного підходу в психології

традиційно конкретизуються через такі умови: розгляд явища в різних аспектах мікро- та макроаналізу; вивчення психічних явищ як багаторівневих, що знаходяться в динамічних ієрархічних зв'язках і залежать від системно-утворювального фактора; урахування множинності та різнопорядковості рис людини залежно від відношень, у яких вона існує; орієнтованість на принципи детермінізму та розвитку як умови існування системи.

Спробу системного аналізу особистісних трансформацій здійснили вчені на основі дослідження індивідуальних відмінностей у зміні рис особистості після негативних життєвих подій за тривимірною моделлю: особисті чинники (функціонування особистості); середовищні (зміни в середовищі), а також пов'язані з подіями модератори (наприклад, сприйняття характеру події). Водночас результати засвідчили недосконалість запропонованої моделі, що потребує введення додаткових параметрів, оскільки риси характеру можуть змінюватися протягом життя, але люди відрізняються за змінами власних рис особистості, що залежить від низки чинників (Haehner, Bleidorn, & Hopwood, 2023).

Поняття системності передбачає виокремлення певного системноутворювального чинника, який визначає характер особистісних трансформацій у кризові періоди. Учені визначають фактор особистісної стійкості (резильєнтності) як ключовий конструкт позитивних особистісних трансформацій, що забезпечує підтримання рівня психічного здоров'я, попри негативні впливи навколишнього середовища, а також успішне відновлення після них (Asselmann, Klimstra, & Denissen, 2021).

Інші автори акцентують на ролі таких рис особистості, як просоціальність та емпатія. Було задіяно події різного характеру: несприятливі, неоднозначні й позитивні. Учасники аналізували свої життєві ситуації за опитувальником, який оцінює індивідуальне сприйняття життєвих подій за дев'ятьма безперервними вимірами: виклик, емоційна значущість, надзвичайність, зовнішній контроль, вплив, валентність, зміна соціального статусу, передбачуваність і зміна поглядів на світ. Застосовували багаторівневі моделі кривих зростання, щоб дослідити зміни в просоціальності й емпатії, як функції цих характеристик подій. Результати дослідження дали підстави авторам визначити ці чинники як предиктори трансформацій особистості та їх наслідків для посттравматичного зростання й розвитку особистості в ширшому аспекті (Fassbender et al., 2022).

Важливим чинником, що обумовлює характер особистісних трансформацій, є сприйняття негативних подій залежно від відкритості до досвіду, що зберігається після несприятливих ситуацій. Дослідження засвідчило, що чимало людей ретроспективно повідомляють, що

відчувають себе відкритішими після переживання надто стресових подій. Своєю чергою відкритість до досвіду залежить від інших змінних, зокрема, освіти. Доведено, що відкритість до досвіду – це здебільшого стабільна характеристика особистості після переживання нею серйозних стресових факторів (Forgeard et al., 2022).

Лонгітюдне дослідження Ф. Гандера та Л. Вагнера засвідчило, що колективні випробування можуть зумовити відчутні зміни в сильних сторонах характеру за умови участі у волонтерській діяльності й дотриманні правил, що ґрунтується на здатності до саморегуляції. Ці умови сприяли зміцненню сильних рис характеру, але довгострокове збільшення кризової ситуації переважно активізує такі якості, як смирення та розсудливість (Gander, & Wagner, 2022).

Розглянемо основні положення вивчення природи особистісних трансформацій з позицій психологічних підходів, що визначає конкретно-науковий рівень методологічного опрацювання проблеми. Оскільки особистісні трансформації у воєнний період пов'язані з переживанням екзистенційної кризи, найбільш релевантними вбачаються психодинамічний, особистісний та феноменологічний підходи.

Психодинамічний підхід. Представники глибокої психології вважали, що поведінка людини не цілком детермінована свідомістю, і відводили важливу роль у цьому несвідомим процесам. Несвідоме є виток і регулятором поведінки людини, з нього бере початок зміст психіки, хоч і не всі складові цього змісту наявні в суб'єктивній реальності. На відміну від несвідомого, зміст підсвідомого виявляється в поведінці, що дає змогу психологу будувати смислові моделі підсвідомості іншої людини, інтерпретуючи та прогнозуючи її мотиви й учинки.

Здобутки глибокої психології мають орієнтувати дослідника щодо врахування кількох модусів психічного в процесі дослідження особистісних трансформацій: по-перше, свідомості як регулятора поведінки; по-друге, внутрішнього, суб'єктивного світу іншої людини, у який неможливо проникнути до кінця, але можна вірити її самозвіту; по-третє, змісту підсвідомого, що є найінформативнішим щодо виявлення смислових установок досліджуваного, які завжди позначаються на його поведінці, проте не завжди усвідомлювані ним; по-четверте, несвідомого, місця зародження та завершення різних психічних утворень, визнання ірраціонального в природі людини, не доступного для моделювання та аналізу.

Представники психодинамічного підходу вбачають причини порушень під час переживання кризи у викривленні внутрішніх структур особистості та прагнуть до відновлення її цілісності, балансу психодинамічних сил. Психоаналітичну роботу здійснюють шляхом з'ясування неусвідомлених причин хворобливих

виявів і впливу на спонуки, які забезпечують розвиток і функціонування внутрішнього «Я», пошуку витоків неадаптивної поведінки клієнта в психологічних травмах минулого.

Психодинамічний підхід є доцільним під час пояснення природи так званих флешбеків у разі переживання травматичних подій, що обумовлено неспроможністю психіки до їх витіснення як захисного психологічного механізму. Саме від цієї здатності залежать тривалість травматичних переживань в умовах воєнного періоду, ризики формування ПТСР з усіма можливими наслідками особистісних трансформацій.

Особистісний підхід. Останніми роками в сучасній науці виокремлено такі напрями, як психологія життєтворчості та життєвого шляху особистості (І. Батраченко, І. Мартинюк, В. Панок, Т. Титаренко та ін.). Розвитку цих напрямів сприяло нагромадження значної кількості праць, у яких визначено роль і місце усвідомлення особистістю власного життєвого шляху й передбачення його певних подій. Особистісний підхід дає змогу вивчати процеси, які пов'язані із системою відносин особистості, її розвитком, самовизначенням і життєвим плануванням.

Т. Титаренко розглядає витoki формування особистісних трансформацій з позицій необхідності збереження зовнішньої та внутрішньої особистісної рівноваги людини в нестійкому життєвому просторі, що спонукає її до життєтворення в різних значущих сферах, з огляду на зовнішні виклики та внутрішні ресурси, а також обмеження у зв'язку з воєнною ситуацією (Титаренко, 2023). Отже, особистісний підхід дає змогу дослідити суб'єктну регуляцію як провідний рівень активності людини. Цей рівень саморегуляції визначає специфіку передбачень суб'єкта, які мають відношення до цілісного «Я», з усвідомленням уявлень про власні можливості у воєнний період.

Феноменологічний підхід. Основна мета феноменологічного підходу полягає в допомозі людині стати цілком дієздатною особою. Об'єктом уваги є не проблеми людини, а її власне «Я». Основу психічного здоров'я визначає оптимальне співвідношення Я-реального та Я-ідеального. У межах цього підходу вітчизняний учений П. Лушин запропонував екофасилітативну концепцію, згідно з якою особистісні трансформації виникають під час переходу особистості, яка перебуває в умовах посттравми, до нової ідентичності. Зміни особистості в системі її уявлень про себе чи спосіб власного життя можуть відбуватися радикально та неочікувано як для самого суб'єкта, так і для навколишніх. У такий спосіб суб'єкт набуває нових цінностей, переконань, способів дії, у нього формується новий тип емоційного реагування, що супроводжує міжсистемний перехід до принципово нових можливостей нової ідентичності.

Особистісні зміни в умовах посттравми мають такі ознаки: по-перше, вони обумовлені міжсистемним переходом до нової ідентичності; по-друге, цей перехід поєднує як негативні, так і позитивні аспекти (негативні – унаслідок пережитих психологічних травм, що виявляються в невизначеності, позитивні – виникнення принципово нових можливостей, що часто мають соціальне значення).

Отже, екофасилітативний підхід П. Лушина описує процес трансформацій особистості в період кризи як перехід від застарілої ідентичності до нової, пристосованішої до умов зовнішнього середовища. Мета фасилітації – це покращення стану клієнта, результат – поява нових можливостей саморегуляції соціального суб'єкта чи соціальної екосистеми. Екофасилітація пов'язана з процесом реконструкції можливостей людини в умовах системних переходів чи змін. Індивідуальні зміни є системними, тобто зміна суб'єкта змінює систему й навпаки. Психотерапевт має допомогти людині розглянути кризові явища як перехідну форму до розвитку нових системних можливостей. Згідно з цією концепцією, немає сенсу відновлювати попередній рівень психологічного здоров'я, однак є сенс інтегрувати отриманий досвід екстремального реагування в нові психологічні конструкти, відносини, цінності та способи дії (Lushyn, 2003).

Теорії, що є основою певного психологічного підходу, охоплюють модель особистості клієнта й систему певних засобів психотерапевтичного впливу на неї. Отже, дослідження особистісних трансформацій у воєнний період з позицій поліпарадигмального підходу дає підстави визначити основні положення системного опису цього явища й окреслити напрями його реалізації в емпіричному дослідженні.

Висновки

Визначення методологічних засад вивчення особистісних трансформацій у воєнний період дало змогу розглянути цю проблему на різних рівнях наукового знання. З позицій філософського рівня методології необхідно визначити здатність людини до функціонування в умовах невизначеності та її вміння розглядати це як ресурс розвитку. Застосування системного аналізу як рівня загальнонаукової методології орієнтує дослідника щодо пошуку предикторів, що визначають спрямованість особистісних трансформацій та можуть бути розглянуті як системоутворювальні чинники конструктивних змін. Поміж найбільш значущих, які обумовлюють так зване посттравматичне зростання, учені визначають особистісну резильєнтність, просоціальність, емпатію, відкритість досвіду. Воєнний стан і психотравмувальні події не сприяють їх формуванню, але їх наявність у структурі особистості як передумов визначає особистісне

зростання в кризові періоди життя. Рівень конкретнонаукової методології ґрунтується на інтеграції психодинамічного, особистісного та феноменологічного підходів, що дає змогу визначити роль різних модусів психічного у формуванні особистісних трансформацій, здатність до витіснення травмувальних подій як

головну якість здорової психіки, адаптивність і життєтворчість особистості, адекватні уявлення про власні можливості, готовність до прийняття нової ідентичності, що визначають ресурси подолання екзистенційної кризи в період воєнного стану.

References

- [1] Asselmann, E., Klimstra, T.A., & Denissen, J.J. (2021). Unraveling resilience: Personality predicts exposure and reaction to stressful life events. *Personality Science*, 2, 1-29. doi: 10.5964/ps.6055.
- [2] Berezenko, M., & Tsymbal, T. (2023). The impact of the war on the health of Ukrainians. *Grail of science*, 24, 416-417. doi: 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.076.
- [3] Budanova, M. (2023). Personal transformations in psychology: differentiation of the conceptual apparatus of research. *Legal psychology*, 2(33), 54-61. doi: 10.33270/03233302.54.
- [4] Fassbender, I., Haehner, P., Buecker, S., & Luhmann, M. (2022). Perceived Characteristics of Life Events-Short-Term Changes in Prosociality and Empathy? *European Journal of Personality*, 36(4), 529-542. doi: 10.1177/08902070211031762.
- [5] Forgeard, M., Roepke, A.M., Atlas, S., Bayer-Pacht, E., Björqvinnsson, T., & Silvia, P.J. (2022). Openness to experience is stable following adversity: A case-control longitudinal investigation. *European Journal of Personality*, 36(4), 483-506. doi: 10.1177/08902070221076902.
- [6] Gander, F., & Wagner, L. (2022). Character Growth Following Collective Life Events: A Study on Perceived and Measured Changes in Character Strengths During the First Wave of the COVID-19 Pandemic. *European Journal of Personality*, 36(4), 466-482. doi: 10.1177/08902070211040975.
- [7] Haehner, P., Bleidorn, W., & Hopwood, C.J. (2023). Examining individual differences in personality trait changes after negative life events. *European Journal of Personality*, 38(2), 209-224. doi: 10.1177/08902070231156840.
- [8] Halych, M., & Halych, Ya. (2023). Determinants of appearance and features of manifestations of mental behavioral disorders under military conditions. *Legal psychology*, 1(32), 51-59. doi: 10.33270/03233201.51.
- [9] Jain, N., Prasad, S., Czerth, Z., Chodnekar, S. Y., Mohan, S., Savchenko, E. (et al.). (2022). War psychiatry: identifying and managing the neuropsychiatric consequences of armed conflicts. *Journal of Primary Care & Community Health*, 13. doi: 10.1177/21501319221106625.
- [10] Konstantinov, V., Reznik, A., & Isralowitz. (2022). The impact of the Russian-Ukrainian war and relocation on civilian refugees. *J Loss Trauma*, 28, 267-269. doi: 10.1080/15325024.2022.2093472.
- [11] Koven, S.G. (2018). Veteran treatments: PTSD interventions. *Healthcare*, 6. doi: 10.3390/healthcare6030094.
- [12] Kurapov, A., Danyliuk, I., Loboda, A., Kalaitzaki, A., Kowatsch, T., Klimash, T., & Predko, V. (2023). Six months into the war: a first-wave study of stress, anxiety, and depression among in Ukraine. *Frontiers Psychiatry*, 14. doi: 10.3389/fpsy.2023.1190465.
- [13] Langer, P.C., Dymczyk, A., Brehm, A., & Ronel, J. (2023). *Trauma concepts in research and practice: An Overview* (1st ed.). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden; Imprint: Springer. doi: 10.1007/978-3-658-40484-0_3.
- [14] Lozinska, N. (2019). Psychotrauma as a consequence of traumatic stress in various areas of modern psychology. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 50(2), 65-73. doi: 10.33099/2617-6858-2018-50-2-65-73.
- [15] Lushyn, P.V. (2003). *Psychology of personal change* (Doctoral thesis, Kyiv, Ukraine).
- [16] MacKenzie, A., Ostrowski-Delahanty, S., Pacella-LaBarbara, M., & Douglas, L. (2021). *Delahanty Classification of Acute Stress Disorder*. Oxford Academic. doi: 10.1093/oxfordhb/9780190088224.013.3.
- [17] Pavlenko, V., Kurapov, A., Drozdov, A., Korchakova, N., Reznik, A., & Isralowitz, R. (2022). Ukrainian "help" profession women: war and location status impact on well-being. *J Loss Trauma*, 28, 92-95. doi: 10.1080/15325024.2022.2105482.
- [18] Pavlova, I., Graf-Vlachy, L., Petrytsa, P., Wang, S., & Zhang, S. (2022). Early evidence on the mental health of Ukrainian civilian and professional combatants during the Russian invasion. *Eur Psychiatry*, 65. doi: 10.1192/j.eurpsy.2022.2335.
- [19] Pidlisnyi, Yu., & Dembitskyi, V. (2022). Theoretical Origins of the Study of Potential Aggression of a Combatant after the End of Hostilities *Legal psychology*, 2(31), 41-46. doi: 10.33270/03223102.41.
- [20] Pinchuk, I., Goto, R., Pimenova, N., Kolodezhny, O., Guerrero, A., & Skokauskas, N. (2022). Mental health of helpline staff in Ukraine during the 2022 Russian invasion. *Eur Psychiatry*, 65. doi: 10.1192/j.eurpsy.2022.2306.

- [21] Shelestova, O. (2021). Borderline mental disorders and adaptation disorders (differential diagnosis, case description). *Herald of Kiev Institute of Business and Technology*, 46(4), 74-81. doi: 10.37203/kibit.2020.46.09.
- [22] Sodolevska, V. (2023). Issues of mental health due to the state of war in Ukraine. *Psychosomatic medicine and general practice*, 7(2). doi: 10.26766/pmgp.v7i2.394.
- [23] Tytarenko, T.M. (2023). Personality navigation in traumatic life circumstances: landscapes of life creation. *Ukrainian psychology of the 21st century. The beginning (Days of Ukrainian psychology in Berlin): scientific and practical materials conference from international with participation* (pp. 45-49). V.H. Panok (Eds.). Kyiv.
- [24] Yatsyna, O. (2022). The impact of war on mental health: signs of psychological traumatization of children and adolescents. *Scientific perspectives*, 7(25), 554-567. doi: 10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567.

Список використаних джерел

- [1] Asselmann E., Klimstra T. A., Denissen J. J. Unraveling resilience: Personality predicts exposure and reaction to stressful life events. *Personality Science*. 2021. No. 2. P. 1–29. doi: 10.5964/ps.6055.
- [2] Березненко М., Цимбал Т. Вплив війни на здоров'я українців. *Grail of science*. 2023. № 24. С. 16–417. doi: 10.36074/grail-of-science.17.02.2023.076.
- [3] Буданова М. Особистісні трансформації в психології: диференціація понятійного апарату дослідження. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 54–61. doi:10.33270/03233302.54.
- [4] Fassbender I., Haehner P., Buecker S., Luhmann M. Perceived Characteristics of Life Events–Short-Term Changes in Prosociality and Empathy? *European Journal of Personality*. 2022. No. 36 (4). P. 529–542. doi: 10.1177/08902070211031762.
- [5] Forgeard M., Roepke A. M., Atlas S., Bayer-Pacht E., Björgvinsson T., Silvia P. J. Openness to experience is stable following adversity: A case-control longitudinal investigation. *European Journal of Personality*. 2022. No. 36 (4). P. 483–506. doi: 10.1177/08902070221076902.
- [6] Gander F., Wagner L. Character Growth Following Collective Life Events: A Study on Perceived and Measured Changes in Character Strengths During the First Wave of the COVID-19 Pandemic. *European Journal of Personality*. 2022. No. 36 (4). P. 466–482. doi: 10.1177/08902070211040975.
- [7] Haehner P., Bleidorn W., Hopwood C. J. Examining individual differences in personality trait changes after negative life events. *European Journal of Personality*. 2023. No. 38 (2). P. 209-224. doi: 10.1177/08902070231156840.
- [8] Галич М., Галич Я. Детермінанти появи й особливості виявів психічних поведінкових порушень в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 51–59. doi: 10.33270/03233201.51.
- [9] Jain N., Prasad S., Czerth Z., Chodnekar S. Y., Mohan S., Savchenko E. (et al.). War psychiatry: identifying and managing the neuropsychiatric consequences of armed conflicts. *Journal of Primary Care & Community Health*. 2022. No. 13. doi: 10.1177/21501319221106625.
- [10] Konstantinov V., Reznik A., Isralowitz R. The impact of the Russian–Ukrainian war and relocation on civilian refugees. *J Loss Trauma*. 2022. No. 28. P. 267–269. doi: 10.1080/15325024.2022.2093472.
- [11] Koven S. G. Veteran treatments: PTSD interventions. *Healthcare*. 2018. No. 6. doi: 10.3390/healthcare6030094.
- [12] Kurapov A., Danyliuk I., Loboda, A., Kalaitzaki A., Kowatsch T., Klimash T., Predko V. Six months into the war: a first-wave study of stress, anxiety, and depression among in Ukraine. *Frontiers Psychiatry*. 2023. No. 14. doi: 10.3389/fpsy.2023.1190465.
- [13] Trauma concepts in research and practice: An Overview / by P. C. Langer, A. Dymczyk, A. Brehm, J. Ronel. 1st ed. Wiesbaden : Springer Fachmedien Wiesbaden ; Imprint : Springer, 2023. doi: 10.1007/978-3-658-40484-0_3.
- [14] Лозінська Н. Психотравма як наслідок травматичного стресу в різних напрямках сучасної психології. *Вісник Національного університету оборони України*. 2019. № 50 (2). С. 65–73. doi: 10.33099/2617-6858-2018-50-2-65-73.
- [15] Лушин П. . Психологія особистісного змінювання : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2003. 360 с.
- [16] MacKenzie A., Ostrowski-Delahanty S., Pacella-LaBarbara M., Douglas L. Delahanty Classification of Acute Stress Disorder. Oxford Academic, 2021. P. 45–61. doi: 10.1093/oxfordhb/9780190088224.013.3.
- [17] Pavlenko V., Kurapov A., Drozdov A., Korchakova N., Reznik A., Isralowitz R. Ukrainian «help» profession women: war and location status impact on well-being. *J Loss Trauma*. 2022. No. 28. P. 92–95. doi: 10.1080/15325024.2022.2105482.
- [18] Pavlova I., Graf-Vlachy L., Petrytsa P., Wang S., Zhang S. Early evidence on the mental health of Ukrainian civilian and professional combatants during the Russian invasion. *Eur Psychiatry*. 2022. No. 65. doi: 10.1192/j.eurpsy.2022.2335.

- [19] Підлісний Ю., Дембіцький В. Теоретичні витоки дослідження потенційної агресії комбатанта після закінчення воєнних дій. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 41–46. doi: 10.33270/03223102.41.
 - [20] Pinchuk I., Goto R., Pimenova N., Kolodezhny O., Guerrero A., Skokauskas N. Mental health of helpline staff in Ukraine during the 2022 Russian invasion. *Eur Psychiatry*. 2022. No. 65. doi: 10.1192/j.eurpsy.2022.2306.
 - [21] Шелестова О. Межові психічні розлади та розлади адаптації (диференційна діагностика опис випадків). *Herald of Kiev Institute of Business and Technology*. 2021. Т. 46. № 4. С. 74–81. doi: 10.37203/kibit.2020.46.09.
 - [22] Sodolevska V. Issues of mental health due to the state of war in Ukraine. *Psychosomatic medicine and general practice*. 2023. Vol. 7. No. 2. doi: 10.26766/pmgrp.v7i2.394.
 - [23] Титаренко Т. М. Навігація особистості у травматичних життєвих обставинах: ландшафти життєтворення. *Українська психологія XXI століття. Початок (Дні української психології в Берліні)* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, 27–28 квіт. 2023 р.) / за ред. В. Г. Панка. Київ, 2023. С. 45–49.
 - [24] Яцина О. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. *Наукові перспективи*. 2022. № 7 (25). С. 554–567. doi: 10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567.
-

Methodological Foundations of the Study of Personal Transformations in the Conditions of the War Period

ROMANENKO Oksana

Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Legal Psychology
of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Abstract. The topicality of the topic is due to the need to determine the scientific foundations of the study of personal transformations in modern conditions, for the further development of measures to preserve the mental health of Ukrainian citizens. The purpose of this article is to determine the methodological foundations of the study of personal transformations during the war period. In accordance with the goal, the state of applied research on personal transformations during the period of martial law was analyzed; different levels of the methodology of scientific analysis of this problem are distinguished; the expediency of the polyparadigmatic approach in its processing is substantiated. The methodology of problem analysis was formed by the general theory of transformation of personal changes in crisis conditions, which is based on both differentiation and integration of existing knowledge in various fields. Research methods: analysis and generalization of the results of scientific research. The foreign and domestic experience of studying the psycho-emotional states of the individual under the influence of psychotrauma in the conditions of martial law is analyzed. From the standpoint of the philosophical level of the methodology, the ability of a person to function in conditions of uncertainty is considered as a resource for its development. Based on the application of system analysis, predictors determining post-traumatic growth and can be considered as system-forming factors of constructive changes are determined: personal resilience, prosociality, empathy, openness to experience. The expediency of the integration of psychodynamic, personal and phenomenological approaches is substantiated, which makes it possible to determine the role of various mental modes in the formation of personal transformations, the ability to displace traumatic events as the main quality of a healthy psyche, the adaptability of the individual, which is ensured by adequate ideas about one's capabilities, the readiness to accept a new identity, which determine the resources for overcoming the existential crisis during the period of martial law. Considered psychological concepts, which include a system of certain means of psychotherapeutic influence on the personality. Determination of the methodological foundations of the study of personal transformations during the war period enables a systematic description of this phenomenon and an outline of directions for its implementation in empirical research.

Keywords: personality transformations; levels of scientific analysis methodology; psychodynamic approach; personal approach; phenomenological approach; eco-facilitation.